

PALYGINTI (NE)PALYGINAMĄ: TARPUKARIO IR SOVIETMEČIO BŪSTO MODERNIZAVIMO KAMPANIJOS LIETUVOJE, JŲ VERTYBINIAI ORIENTYRAI IR IDĖJŲ SKLAIDA

Regina Lakačauskaitė-Kaminskienė

Doktorantė

Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto

Istorijos teorijos ir kultūros istorijos katedra

El. paštas: regina.la.ka@gmail.com

Santrauka. Straipsnyje analizuojamos dvi gyvenamosios erdvės modernizacijos kampanijos Lietuvoje – tarpukario ir sovietinė. Lyginant vertybinius ir programinius kampanijų orientyrus bei modernizacijos idėjų sklaidos praktikas, gilinamasi į jų panašumus ir skirtumus. Žvelgiant į tarptautinį kontekstą, analizuojama abiejų modernizacijos kampanijų Lietuvoje koreliacija su tarptautinėmis tendencijomis.

Reikšminiai žodžiai: būstas, gyvenamoji erdvė, modernizacija, modernizacijos kampanija, tarpukaris, sovietmetis, idėjų sklaida.

Keywords: housing, modernization, modernization campaign, interwar, Soviet, public relations campaign.

Įvadas

Šiandien tiek tarpukario studijos, tiek sovietinio etapo analizė susilaukia vis daugiau mokslininkų dėmesio. Kaune sėkmingai gaivinamas ir aktualinamas tarpukario modernizmo architektūros paveldas, rengiamos parodos ir ekskursijos, viešojoje erdvėje viena po kitos pasirodo įvairios publikacijos šia tema. Sovietmečio modernizmo pavyzdžiai irgi sulaukia dėmesio. Sovietiniai kvartalai tampa mokslinių studijų objektais, disertacijų temomis, įkvepia konferencijas bei parodas. Ir naujai kilęs susidomėjimas tarpukario modernizmu, ir įvairūs rezonansiniai atvejai, kai didelė vi-

suomenės dalis įsitraukia į diskusijas apie sovietinio architektūros paveldo (ne)aktualumą, rodo, kad tarpukario ir sovietinis „modernizmai“ yra įdomūs, intriguojantys ir diskusijas provokuojantys objektai.

Vieną ar kitą modernizacijos etapą aktualinančiuose projektuose ar studijose šie du laikotarpiai dažniausiai niekaip nekoreliuoja vienas su kitu. Jei kalbama apie tarpukario modernizmą, brėžiamos labai aiškios chronologinės ribos – tarpukario Lietuva, Pirmoji Respublika, 1918–1940. Pradžia ir pabaiga nekvestionuotinos. Jei kalbama apie sovietinį modernizmą, chronologija irgi gana aiški – nuo garsiojo 1955 m. nutarimo „Dėl projektavimo ir statybos

nesaikingumų pašalinimo“¹ iki Sovietų Sąjungos griūties 1990 m., kai kartu su politine santvarka griuvo ir modernistinė utopija, kuri rėmėsi valstybiniu planavimu ir industriniais statybų metodais. Tokia tautoskyra gana aiški ir papildomų klausimų dažniausiai nekelia, nes, žvelgiant iš politinės, ekonominės, kultūrinės ir daugelio kitų perspektyvių, šie du istoriniai etapai turi daugiau skirtumų nei panašumų. Tačiau, kalbant apie modernizacijos procesus ar konkrečiai apie šio tyrimo objektą, būsto ir gyvenamosios erdvės modernizavimo kampanijas, tarpukario ir sovietmečio laikų modernizacijos procesai tiesiog privalo sulaukti gilesnės lyginamosios analizės.

Jolita Mulevičiūtė savo monografijoje teigė: „Modernizmas ne stilius ir ne forma. Modernizmas, tai kultūros tipas, susiformavęs antroje XIX a. pusėje ir audringai plėtojėsis iki septintojo dešimtmečio imti-

nai. Jis aprėpia tam tikras filosofines, estetiškes, politines bei socialines idėjas, mokslinės minties pakraipas, meninės kūrybos kryptis, galų gale – kasdieninio gyvenimo vertybes ir buitinius požiūrius. Jam būdinga sąmoningai, programiškai keliama antiklasikinė, antiistoriška nuostata.“² Nors monografijoje aptariamas lietuvių dailės modernėjimo procesas, šis „apibrėžimas“ idealiai tinka ir kalbant apie būsto, buities ir apskritai gyvenamosios erdvės modernizacijos procesus. Čia lygiai taip pat buvo svarbios filosofinės, vertybinės ir programinės nuostatos, estetinių verčių persvarstymas ir kritika, tiesioginis valstybės įsikišimas, dažniausiai pasireiškęs socialinės politikos programomis. Kalbant apie gyvenamosios erdvės ir būsto modernizacijos procesus, ko gero, daugiausia tyrėjų dėmesio sulaukė modernizmo estetikos ir architektūrinių sprendimų studijos ir gyvenamosios erdvės, kaip socialinės politikos lauko, analizės. Prie pirmųjų reikia paminėti Linos Preišegalavičienės³, Lijanos Šatavičiūtės⁴, Jolitos Kančienės⁵ studijas, kurios gyvenamosios erdvės modernizavimo procesus analizavo kaip estetinės krypties paieškų lauką. Kita reikšminga studijų grupė orientuota į būsto ir politinės valios analizę – Vaido Petruolio⁶ ir Mindaugo Balkaus⁷ publikacijos apie tarpukario Lietuvos socialinės politikos raišką kuriant pigių butų kolonijas. Sovietinio laikotarpio būsto ir politikos, kaip programinio elemento, akcentus sudėliojo Marija Drėmai-

¹ „Dėl projektavimo ir statybos nesaikingumų pašalinimo“, in: *Literatūra ir menas*, 1955-11-12, p. 1. Tačiau ši data yra daugiau tyrėjų sutarimo reikalas. Modernizacijos kampanijos, pasireiškusios iki tol nematyto masto industrine, tipine statyba bei naujais tiek gyvenamosios erdvės, tiek aplinkos planavimo principais, pradžia galima paankstinti (pavyzdžiui, nukelti į 1954 m., kai buvo priimtas nutarimas „Dėl statybai skiriamų surinkamųjų gelžbetoninių konstrukcijų ir detalių gamybos išvystymo“, davęs postūmį konstrukciniu požiūriu naujo tipo būstų valstybiniam propagavimui). Tačiau šią datą taip pat galima nukelti į 1958 m., kai Sovietų Sąjungoje buvo patvirtintos gyvenamųjų namų statybos normos ir taisyklės, ne tik labai griežtai reglamentavusios naujai projektuojamų būstų vidaus struktūrą, leistinus maksimalius (kurie dažnu atveju buvo minimaliausi galimi) erdvių dydžius ir aukščius, bet kartu buvusios iš viršaus nuleistas mechanizmas, neleidžiantis architektams ir projektuotojams išklysti iš programinių gyvenamosios erdvės modernizacijos rėmų. Lietuvos atveju masinės gyvenamosios erdvės modernizavimo datą galima nukelti net į 1959 m., kai tuometinio Raudonosios armijos (dab. Savanorių) prospekto mikrorajone buvo pradėtas statyti pirmas Lietuvoje gyvenamasis kvartalas, atitinkantis naujosios architektūros politikos ir modernizacijos ideologiją.

² J. Mulevičiūtė, 2001, p. 16.

³ L. Preišegalavičienė, 2016.

⁴ L. Šatavičiūtė, 2011.

⁵ J. Kančienė, 1988.

⁶ V. Petrusis, 2009; V. Petrusis, 2015.

⁷ M. Balkus, 2012.

tė⁸, socialistinio modernizmo daugiabučių namų architektūrą Lietuvoje savo diplominiame darbe analizavo Justina Garlaitė⁹.

Šio straipsnio tikslas – remiantis istoriografiniu, kultūriniu, faktografiniu ir analitiniu metodais, pasitelkus rašytinę ir archyvinę medžiagą, kokybiškai praplėsti kolegų aktualintą gyvenamosios erdvės studijų lauką, pateikiant išsamią lyginamąją tarpukario ir sovietmečio būsto modernizacijų kampanijų, kaip vertybinių orientacijų ir modernizacijos „populiarinimo“ ar idėjų sklaidos procesų, analizę.

Siekiant užsibrėžto tikslo, suformuluoti šie uždaviniai:

1. Įvardyti, išanalizuoti ir palyginti vertybinius tarpukario ir sovietinės gyvenamosios erdvės modernizacijų kampanijų orientyrus, jų panašumus ir skirtumus.

2. Išanalizuoti ir palyginti būsto modernizacijos idėjų sklaidos kampanijų pamatinės nuostatas, deklaracijas, siekius ir iniciatorius.

Šiam straipsniui svarbiausi šaltiniai buvo:

1. Teisiniai ir programiniai dokumentai, nurodantys oficialią valstybės poziciją dėl modernizacijos procesų: Lietuvos atstatymo komisariato steigimo įstatymas (1921), Statybos taisyklės (1922), Mūrinės statybos ugdymo planas (1938), komunistų partijos programa (1961) ir nutarimai architektūros tematika (1954, 1955).

2. Archyviniai šaltiniai: Lietuvos atstatymo komisariato prie Vidaus reikalų ministerijos veiklų bylos (LCVA, f. 377) bei Statybos ir sauskelių inspekcijos (nuo 1925 m. ši institucija pakeitė Atstatymo komisariatą) veiklų bylos (LCVA, f. 1622,

ap. 4) bei H. Kairiūkštytės-Jacynienės radijo paskaitų ciklo rankraštis (LLMA, f. 397, ap. 1, b. 310), nepublikuota architekto Felikso Vito disertacija „Lietuvos TSR šiuolaikinių butų interjero funkcionalinis ir erdvinis sprendimas“ (LLMA, f. 772, ap.1, b. 1).

3. Specializuoti, architektūros ir statybos klausimams skirti leidiniai: „Statybos menas ir technika“ (1922–1923), „Statyba ir architektūra“ (1958–1990). Leidinių analizė padėjo gana aiškiai įvardyti „oficialiąsias“ architektūros gaires ir tendencijas, kuriomis remiantis buvo siekiama konstruoti ar modernizuoti gyvenamąją erdvę.

4. Straipsnio tematiką atitinkantys leidiniai buities bei vidaus erdvių planavimo klausimais: Vlado Švipo „Miesto gyvenamieji namai“ (1933)¹⁰, autorių kolektyvo „Namie ir svečiuose“ (1938)¹¹, Jokūbo Pero „Daugiabutis gyvenamasis namas“ (1958)¹², Leono Kitros ir Sofijos Subačiuvienės „Mūsų butas“ (1959)¹³, Antano Daniliausko „Lietuvos miesto gyventojų materialinė kultūra XX a.“ (1978)¹⁴.

5. Modernizacijos idėjų sklaidos akcentams sudėlioti esminis buvo radijo programų tinklelis (leidiniai „Bangos“, „2000 metrų“) bei Lietuvos vaizdo ir garso archyve saugoma „Tarybų Lietuvos“ kino žurnalų kolekcija, kurios dalis yra skirta tiesiogiai modernizacijos „propagandai“.

¹⁰ Vladas Švipas, *Miesto gyvenamieji namai*, Kaunas, 1933.

¹¹ *Namie ir svečiuose* (autorių kolektyvas), Kaunas, 1938.

¹² Jokūbas Peras, *Daugiabutis gyvenamasis namas*, Vilnius, 1958.

¹³ Leonas Kitra, Sofija Subačiuvienė, *Mūsų butas*, Vilnius, 1959.

¹⁴ Antanas Daniliauskas, *Lietuvos miesto gyventojų materialinė kultūra XX a.*, Vilnius, 1978.

⁸ M. Drėmaitė, 2006; M. Drėmaitė, 2012.

⁹ J. Garlaitė, 2013.

1. Vertybiniai modernizacijos programos orientyrai

Istorinis kontekstas

Trečiajame dešimtmetyje tiek Vakarų Europoje, tiek Sovietų Sąjungoje formavosi, kūrė, aktyviai veikė ir bendradarbiavo įvairios modernistų, funkcionalistų, konstruktivistų mokyklos, judėjimai, asmenybės. Dėl ribotos straipsnio apimties plačiau jų nepristatant, reikia pažymėti, kad istorinis ir kultūrinis kontekstas, kuriame formavosi tarpukario Lietuvos būsto modernizacijos koncepcija, kėlė novatoriškus architektūros, būsto, individo, socialinės atsakomybės, šeimos instituto klausimus. Buvo kuriamos ne tik naujos architektūrinės formos, estetiški principai, technologijos, bet ir ištisa vertybių sistema. Le Corbusier teorijos, tarptautinis CIAM¹⁵ judėjimas, Bauhaus architektūros ir dizaino mokykla (1919–1933), rusų avangardistų socialiniai architektūriniai eksperimentai ir idėjos buvo ta terpė, kurioje turėjo susiformuoti tarpukario Lietuvos būsto modernizacijos koncepcija. Reikia pažymėti, kad per du nepriklausomybės dešimtmečius ta koncepcija galutinai neišsiskristalizavo. Be internacionalinės modernizacijos koncepcijos, kurios formavimas ir sklaida aptariami šiame straipsnyje, visą nepriklausomybės

¹⁵ CIAM – pranc. *Congrès International d'Architecture Moderne*, liet. Tarptautinis modernios architektūros kongresas. Nuo 1928 iki 1959 m. veikusi tarptautinė organizacija, vienijusi garsiausias to laikotarpio Europos architektus (vienas įkūrėjų – Le Corbusier, kongreso veikloje taip pat aktyviai dalyvavo Bauhaus atstovai, skandinavų funkcionalistai ir rusų avangardistai), skatinusi architektūros universalumą, išsivadavimą iš tradicijų, rengusi tarptautines konferencijas, formavusi ir formulavusi pagrindinius modernizmo ir funkcionalizmo postulatus, nuo urbanistikos plačiąja prasme iki vidaus erdvių konstravimo principų, pabrėžusi architektūros socialinį ir politinį vaidmenį.

laikotarpį egzistavo gretutiniai naratyvai, kartais ieškantys bendrumų su tarptautine modernizmo koncepcija¹⁶, o kartais ją kritikuojantys. Chrestomatinis tokios kritikos, pasakytos svarbiausio valstybėje asmens, pavyzdys – prezidento A. Smetonos mintys 1937 m.: „<...> ar ne per daug įsigali vadinamasis modernizmas, mūsų inžinierių imamas iš Italijos ir kitų vakarų kraštų? <...> Kodėl architektai nekuria lietuviškai? <...> Kad tik nenutautintume Lietuvos, besiekdami ją moderninti.“¹⁷ Vėlgi dėl ribotos šio straipsnio apimties nėra galimybės gilintis į susijusias ir tikrai įdomias temas, kaip antai liaudiškumo ir modernumo suderinimo paieškos konkrečiai būsto modernizacijos kontekste. Tad šio tyrimo objektas maksimaliai susiaurintas iki bauhausiškos ar II CIAM konferencijos metu suformuluotos modernaus būsto koncepcijos ir socialinės programos. Viena iš priežasčių, kodėl pasirinkta ši modernizacijos paradigma, – jos tiesioginis „citavimas“ šeštojo dešimtmečio N. Chruščiovo inicijuotoje masinėje būsto modernizacijos kampanijoje. Šioji politiškai ir ideologiškai radikaliai skiriasi nuo tarpukario Lietuvos modernizacijos krypties paieškų, nes tai jau nebe Lietuvos, kaip valstybės, pozicija, o Maskvoje suformuluotų imperatyvų taikymas ir adaptavimas. Šie panašumo ir prieštaravimo aspektai tyrimą daro problemiška ir aktualų.

Vokiška įtaka tarpukariu

Chrestomatiniai būsto modernizacijos pavyzdžiai, kompleksiškas pažangių tech-

¹⁶ V. Petruelis, 2015, p. 56–120; J. Mulevičiūtė, 2001.

¹⁷ J.E. „Lietuvos Respublikos prezidentas rašo“, in: *Technika ir ūkis*, 1937, Nr. 2 (19), p. 41–42.

ninių sprendimų ir socialinės programos įgyvendinimas tarpukariu Vakarų Europoje ar Sovietų Sąjungoje neatsiejamas nuo valstybinės iniciatyvos. Valstybės institucijų bendradarbiavimo su pažangiais architektais pavyzdžiai, trečiajame dešimtmetyje ieškant socialiniu bei ekonominiu požiūriu priimtinių sprendimų, gali būti ir naujas Frankfurto užstatymas, ir namų-komunų koncepcijos plėtojimas Rusijoje. Valstybės vaidmuo yra viena esminių sąlygų efektyviai įgyvendinti modernizacijos kampaniją. Todėl visų pirma būtina pasigilinti į valstybės poziciją tarpukario Lietuvoje, kai naujai atsikūrusi valstybė formavo savo vertybinius orientyrus, neišskiriant ir architektūros ir gyvenamosios erdvės formavimo politikos srities. Formuojant naują politikos kryptį ir apskritai vertybinius orientyrus, neišvengiamai turėjo būti ieškoma „gerosios praktikos“ pavyzdžių užsienyje. Šalių, kuriose buvo ieškoma pozityvios patirties, pavyzdžių, atsižvelgiant į tyrimo kryptį, gali būti įvairių. Tačiau susipažinus su amžininkų pasisakymais tarpukario Lietuvos viešojoje erdvėje akivaizdu, kad „Vokietijos atvejį“ ir įtaką Lietuvos gyvenamosios erdvės modernizacijai verta aptarti atskirai. Vokiškosios kultūros įtaką ketvirtojo dešimtmečio pradžioje itin vaizdžiai apibendrino slapyvardžiu „Sal. Mahatma“ pasivadinęs amžininkas leidinio „Bangos“ publikacijoje „Mes ir vokiečiai“: „Vargu ar atsirastų protingas žmogus, kuris išdrįstų tvirtinti, kad po Didžiojo karo Lietuvoje neįsivyravo vokiečių kultūrinė, ekonominė, o iš dalies ir politinė įtaka. Lietuvai aiškiausiai gresia vokiečių kultūrinės invazijos pavojus. Nereikia būti nei politikui, nei visuomenininkui, nei valstybės vadui, nei

tautos pranašui, kad pastebėtum, kiek vokiškumo, vokiečių dvasios, vokiečių civilizacijos, propagandos, politinės įtakos, ekonominių laimėjimų, na o retkarčiais ir tikros kultūros kiekvieną dieną užnešama į Lietuvą. Kasdien įvežama į Lietuvą po kelis šimtus vokiškų knygų, kurias skaito mūsų profesoriai, mokytojai, studentai, gimnazistai, valdininkai ir šiaip šviesuomenės atstovai.“¹⁸

Sunku būtų statistiškai patikrinti teiginį apie „kasdien į Lietuvą įvežamus kelis šimtus vokiškų knygų“, tačiau archyvinių šaltinių analizė leidžia daryti išvadą, kad vokiškos kultūros įtaka buvo itin reikšminga. Čia pateikiama keletas būdingiausių ją iliustruojančių pavyzdžių.

Gana iškalbingų vokiškos įtakos įrodymų atskleidė Lietuvos atstatymo komisariato (toliau – LAK) bylų, saugomų Lietuvos centriname valstybės archyve, analizė. 1921 m. įsteigtas LAK, pavaldus Vidaus reikalų ministerijai, buvo pirmoji institucija, atsakinga už modernizacijos programinės krypties, teisinės bazės, pavyzdinių projektų parengimą. Išlikę archyviniai dokumentai rodo, kad teorinė modernizacijos bazė buvo formuojama remiantis vokiška įtaka. Trečiojo dešimtmečio pradžioje Lietuvos atstatymo komisariatas iš Berlyne esančios Ernsto Wasmutho architektūros ir meno leidinių leidyklos periodiškai užsisakydavo vokiškų leidinių apie miestų ir gyvenamąją statybą, inžinerijos naujoves. Lietuvos atstatymo komisariatą pasiekdavo šie periodiniai leidiniai: „Der Baumeister“, „Zeitschrift für Wohnungswesen“, „Die Volkswohnung“, „Zeitschrift des Verains DeucherIngenieu-

¹⁸ Sal. Mahatma, „Mes ir vokiečiai“ in: *Bangos*, 1932, Nr. 6, p. 161–162.

re“, „Der Stadtbau“ etc.¹⁹ Tokių vokiškos įtakos „pėdsakų“ – apstu. Tai ir susirašinėjimai su Vokietijos firmomis dėl įvairios įrangos ir leidinių užsakymų²⁰, ir iš Berlyno gauto inventoriaus patikrinimo aktai²¹, ir periodiškai iš Vokietijos architektų sąjungos gaunamos sąskaitos ir pranešimai²², ir Vokietijos piliečių statybų specialistų ir firmų pasiūlymai dirbti Lietuvoje²³, ir susirašinėjimas su Užsienio reikalų ministerija dėl norinčių atvykti į Lietuvą dirbti vokiečių specialistų²⁴, etc. LAK archyve viename ar kitame kontekste Vokietija minima itin dažnai, o kitų šalių įtakos liudijimų nepalyginti mažiau. Pavyzdžiui, kalbant apie užsienio leidinių pirkimą, tik vieną kartą randama užuomina, kad technikos leidiniai buvo pirkti iš Maskvos²⁵.

LAK buvo institucija, turėjusi modernizuoti Lietuvos statybų sektorių, pradedant teisine baze (turėjo parengti įstatymą, pakeisiantį iš carinės Rusijos „paveldėtą“ Statybos įstatymą), baigiant „pavyzdinių“ projektų rengimu²⁶. Vykdydamas savo tiesioginius uždavinius, LAK 1922 m.

parengė Statybos taisykles²⁷ kaip tebeegzistuojančio caro laikų Statybos įstatymo priedą. Taisyklių pristatyme pažymima, kad jos sudarytos pirmiausia remiantis vokiškų miesto statybos taisyklių pavyzdžiu. Taisyklės apėmė gana platų reglamentavimo spektrą – nuo urbanistinių sprendimų, miesto zonavimo iki higienos reikalavimų gyvenamuosiuose namuose užtikrinimo. Šis dokumentas reikšmingas kaip valstybės pozicijos ir vertybinės orientacijos statybų klausimu išraiška, todėl sekimas vokišku pavyzdžiu ne tik teoriniame, bet ir teisiniame kontekste yra svarbus.

Kitas modernizacijos vertybinių orientyrų perėmimo prasme svarbus dalykas – specialistų rengimas. Nuo 1922 m. Lietuvos universiteto Technikos fakultete pradėti rengti statybos inžinieriai, kai kurių jų specializacija buvo architektūra. Tačiau, kaip teigia tarpukario modernizmo tyrinėtoja Jolita Kančienė, akivaizdūs architektūros ir gyvenamosios erdvės modernizacijos procesai įsibėgėja trečiojo dešimtmečio pabaigoje, į Lietuvą grįžus jauniems inžinieriams ir architektams, kurie studijavo užsienio šalyse²⁸. Šalių, kuriose studijavo Lietuvos architektai, gana daug. Lietuvos modernizacijos procesams neabejotinai vienokios ar kitokios įtakos turėjo itališka ir prancūziška mokykla, tačiau, remiantis J. Kančienės pateikiamais duomenimis, Vokietijoje išsilavinimą įgijo proporcingai daugiausia specialistų²⁹.

Vienas iš jų – Vladas Švipas, vėliau dirbęs Žemės ūkio rūmų statybos skyriaus vedėju, gali būti laikomas viena ryškiausių

¹⁹ Lietuvos atstatymo komisariato susirašinėjimai (toliau LAK) 1922–1924 m., Vidaus reikalų ministerijos byla, in: LCVA, f. 1622, ap. 4, b. 853, l. 7–9.

²⁰ LAK susirašinėjimai su Vokietijos firmomis dėl įvairios įrangos ir leidinių užsakymų, in: LCVA, f. 377, ap. 7, b. 248.

²¹ Iš Berlyno gauto inventoriaus patikrinimo aktai, in: LCVA, f. 377, ap. 7, b. 264.

²² Iš Vokietijos architektų sąjungos gaunamos sąskaitos ir pranešimai, in: LCVA, f. 377, ap. 7, b. 265.

²³ Vokietijos piliečių statybų specialistų ir firmų pasiūlymai dirbti Lietuvoje, in: LCVA, f. 377, ap. 7, b. 270.

²⁴ LAK susirašinėjimas su Užsienio reikalų ministerija dėl norinčių atvykti į Lietuvą dirbti vokiečių specialistų, in: LCVA, f. 377, ap. 7, b. 285.

²⁵ Maskvoje pirktų technikos leidinių sąrašas, in: LCVA, f. 377, ap. 7, b. 265.

²⁶ LAK įstatymas, in: *Vyriausybės žinios*, 1921-02-04, Nr. 56–530.

²⁷ „Statybos taisyklės“, in: *Statybos menas ir technika*, 1922, Nr. 3, p. 8–23.

²⁸ J. Kančienė, 1988.

²⁹ *Ibid.*, p. 120.

figūrų skleidžiant gyvenamosios erdvės modernizavimo idėjas. Įgijęs išsilavinimą viename svarbiausių modernizmo centrų – Bauhaus mokykloje³⁰, jis tapo neformaliu funkcionalizmo ir racionalizmo „ambasadoriumi“ Lietuvoje, kur modernizmo idėjų sklaida nuolat susidurdavo su visuomenės ir dalies architektų „simpatijomis“ tradiciniams architektūriniais sprendimams. Kaip 1933 m. savo knygoje „Miesto gyvenamieji namai“ (kuri tarpukario Lietuvoje buvo vienintelis specializuotas leidinys, skirtas miesto gyvenamosios erdvės modernizavimui ir racionalizavimui) pažymėjo V. Švipas, „Lietuvoje mažesnius statinius statant, jau juntamas naujo stiliaus dvelksmas, o didesniems statiniams dar dažnai tebevertojamos išdilusios senų laikų formos. Kaunas stato dar taip, kaip kiti miestai jau stengiasi nebestatyti. Tokių pastatų statytojai neturi atsakomybės jausmo ir negalvoja apie ateitį“³¹. V. Švipas prisidėjo ruošiant ir redaguojant „Mūrinės statybos ugdymo planą“ (1938), kuris, nors ir netapo juridinės galios turinčiu dokumentu, buvo vienas ryškiausių valstybinio lygmens modernizacijos kampanijos flagmanų. Įdomi detalė, net ir šiame projekte rodanti bandymą perimti vokišką tradiciją ir modernizacijos sistemą, – specifinių vokiškų terminų vartojimas. Leidinyje pažymima, kad reikia rengti kelių lygių specialistus – nuo galinčių užtikrinti kokybišką projektavimą iki profesionalių vykdytojų – „reikia susirūpinti ir žemesnio techninio personalo ruošimu (meistrų, vykdytojų, vok. Baupoliere)“³². Būtinybė

sukurti vokiškų darbų vykdytojų analogą Lietuvoje reikšminga ne tik kaip bandymas kurti specialistų tinklą. Sunkiai randant lietuvių kalbos atitikmenį pavartotas vokiškas terminas išduoda bandymą gana tiesmukai perimti vokišką sistemą.

Šiais pavyzdžiais nenorima paneigti kitų Vakarų Europos šalių ar JAV įtakos modernizacijos procesams Lietuvoje. Tarpukariu Lietuvoje dirbo architektai ir inžinieriai, išsilavinimą įgiję Prancūzijoje, Italijoje, tuometinėje Čekoslovakijoje bei daugelyje kitų šalių, buvo organizuojamos tarptautinės technikų konferencijos ir specialistų vizitai į užsienį, periodinėje spaudoje pasirodydavo publikacijų apie JAV taikomus buitinių procesų optimizavimo principus etc. Visa tai tarpukario Lietuvoje neišvengiamai turėjo daryti įtaką būsto modernizavimo procesams (ar jų siekiams), kurie buvo orientuoti perimti vakarietišką modelį. Tačiau vis dėlto norima pabrėžti Vokietijos įtaką tarpukario Lietuvoje, ypač oficialiuoju, instituciniu lygmeniu, formuojant valstybės vertybinius orientyrus ar rengiant teisinius dokumentus.

Antroji modernizacija ir jos „idėjinė autorystė“

Tarpukariu Lietuvoje formuluota modernizmo koncepcija buvo paremta orientacija į Vakarų, siekiu modernizuojant architektūrą bei būstą tapti lygiaverte Vakarų kultūros dalimi, tačiau sovietinė okupacija šį programinį siekį radikalčiai pakeitė. Visu pirma, sovietinės okupacijos sąlygomis nebegalima kalbėti apie Lietuvos poziciją ar vertybinius orientyrus. Lietuvai tapus Sovietų Sąjungos dalimi, šalyje vykę procesai gali būti traktuojami kaip cen-

³⁰ V. Švipas, 1964.

³¹ Vladas Švipas, *Miesto gyvenamieji namai*, Kaunas, 1933, p. 86.

³² Mūrinės statybos ugdymo planas, Kaunas, 1938, p. 95.

tro (Maskvos) politinės valios tiesioginis vykdymas arba adaptavimas periferijoje (Lietuvoje). Pirmaisiais pokario metais ne tik pasikeitė politinė santvarka, bet ir buvo atmesta ir pasmerkta iki tol Lietuvoje plėtota modernizacijos samprata. 180 laipsnių vertybinį posūkį atskleidžia 1950 m. architekto Jono Kumpio pasakyta mintis – „buržuazinė architektūra smuko vis žemyn, pradėta vaikytis savo laiku išbujojusio „modernizmo“ stiliaus, kuris greit priėjo savo galą ir [pasireiškė kaip] siekimas suniveluoti architektūrinę kūrybą iki kosmopolitinio „bendraeuropinio standarto“³³. „Bendraeuropinis standartas“ šiame kontekste yra itin reikšminga formuluotė, nes būtent į jį buvo orientuota tarpukario Lietuvos modernizmo propaguotojų veikla, pabrėžianti pamatines modernizacijos vertybes ir formuojanti valsybės vertybinę orientaciją – visapusišką integravimąsi į Vakarų Europą. Funkcionalumą, iracionalumą pakeitęs istoristinis, klasiką atkartojantis, „stalinistinis stilius“ nubrėžė aiškią ribą tarp pirmosios ir antrosios modernizacijos.

Antroji, jau nebe lietuviška, bet Lietuvoje įgyvendinta, – šeštajame dešimtmetyje prasidėjusi Nikitos Chruščiovo inicijuota būsto modernizacijos kampanija. Pripažinus didžiulį gyvenamosios erdvės trūkumą ir ligtolinių architektūrinių sprendimų neefektyvumą, atsigręžta į funkcionalumą, minimalistinę estetiką ir socialinės lygybės akcentavimą. Kitaip tariant, į esminius postulatus, kuriais vadovavosi tarpukario Vakarų Europos modernistai ir į kuriuos buvo orientuojamasi Lietuvoje tarpukariu. Tačiau, nors pamatinės idėjos

buvo perimtos, socialistinėje modernizacijos kampanijoje ir jos propagandoje šių idėjų pritaikymas dažnai buvo pateikiamas kaip komunistų partijos „išradimas“ ir rūpinimosi liaudimi išraiška, pabrėžiant, kad rūpestis buitimi – išskirtinis Sovietų Sąjungos bruožas ir kad „mūsų šalyje formuojasi savitas buto interjeras, neturintis pavyzdžių nei praeityje nei užsienyje. Naujojoje TSKP Programoje keliamas uždavinys auklėti naują žmogų, palengvinti namų ruošos darbus ir padidinti buitinius patogumus, o tai savo ruožtu kelia specifinių reikalavimų dabartiniam buto interjerui. Atitinkamai pertvarkytuose šiuolaikiniuose butuose gyvens komunistinės visuomenės nariai. Todėl juose turi atsispindėti naujosios visuomenės poreikiai“³⁴.

Leitmotyvas, nuolat atsispindėjęs komunistų partijos retorikoje ir propagandoje, – dėmesys žmogui. „Paprastas žmogus“ padaromas esmine figūra, atskaitos tašku ir ideologiniu masteliu. Naujoji architektūra, serijinė ir industrializuota statyba, tipiniai projektai, nauji baldai, interjero sprendimai, kaip teigiama, buvo orientuoti į žmogų – „bute turėtų vyrauti žmogus, o visi daiktai turėtų būti žemiau už žiūrėjimo aukštį. <...> Vidutinis žmogaus aukštis (175 cm) yra mastelis visiems buto daiktams ir patalpų matmenims“³⁵.

Viešojoje erdvėje, akcentuojant komunistinę formuluotę „svarbiausia žmogus“, pateikiamos iliustracijos, brėžiniai, skaičiavimai, pagrindžiantys „sumažėjusius“ butus. „Moksliškai“ aiškinama ir įrodoma, kad pagal žmogiškąjį mastelį naujieji, kur

³³ Jonas Kumpis, *Socialistinė miestų statyba ir architektūra Tarybų Lietuvoje*, Vilnius, 1950, p. 9.

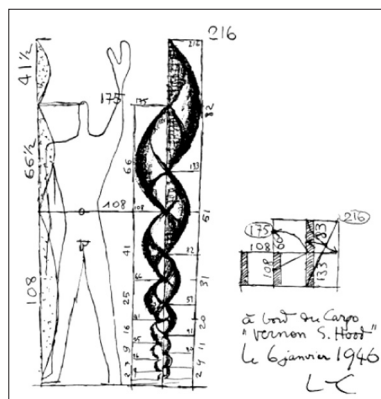
³⁴ Feliksas Vitas, Juozas Baršauskas, „Šiuolaikinio buto interjeras“, in: *Lietuvos TSR architektūros klausimai*, Vilnius, 1964, II dalis, p. 42–48.

³⁵ *Ibid.*, p. 47.

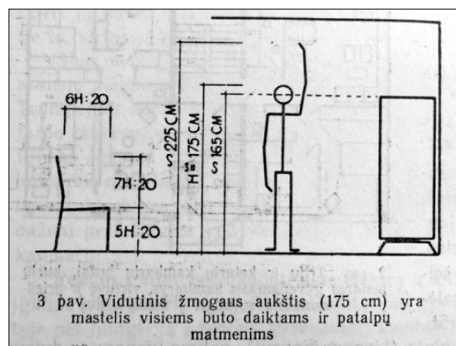
kas mažesni, butai yra ne tik pakankamas, bet ir geriausias pasirinkimas. Lygiai taip pat kritikuojamas senų (t. y. nemodernių) baldų naudojimas naujuose butuose, nes senoviniai baldai kurti nesilaikant „žmogaus mastelio“. Ši „žmogiško mastelio“ propaganda ne tik pagrindė, argumentavo ir legitimavo naujo tipo, standartizuotų, mažos kvadratūros būstų statymo kampaniją, vertybinius akcentus sudėliodama ne ant ekonominių skaičiavimų ir sąnaudų optimizavimo politikos, bet vertybinio ir ideologinio pamato – komunistų partijai svarbiausia žmogus. Tad ši žmogaus, kaip centrinės figūros ir atskaitos taško, filosofija buvo labai palanki šeštojo dešimtmečio sovietinei propagandos mašinai. Todėl tikriausiai neatsitiktinai buvo nutylima, kad šis žmogaus ir jo mastelio „aktualinimas“ nebuvo „neturintis pavyzdžių nei praeityje, nei užsienyje“, kaip pakiliai buvo kartojama propagandiniuose straipsniuose ir leidiniuose. Pavyzdžių buvo ir praeityje (trečiajame dešimtmetyje Sovietų Sąjungoje kūrę architektai avangardistai ieškojo naujo tipo būsto alternatyvų, kurdami įvairias komunalinių namų koncepcijas, kuriose svarbus buvo žmogaus ir erdvės proporcijų santykis), ir užsienyje.

Vienas būdingiausių „sutapimų“ – Le Corbusier suformuluota modulio koncepcija, pristatyta 1948 m. išleistame teoriniame leidinyje „Le Modulor“. Modulio principas identiškas šeštojo ir septintojo dešimtmečių sovietinei propagandai – žmogus, žmogiškasis mastelis ir proporcijos yra atskaitos taškas projektuojant, stant ir formuojant gyvenamąją erdvę.

Ši, kaip ir daugelis kitų pamatinių modernizmo idėjų, savo prigimtimi yra universali ir modernistų buvo atkartota

*Le Corbusier, Modulor (1948)*³⁶

Mastelis – žmogus
(F. Vitas, J. Baršauskas, 1964)³⁷

daugelyje šalių tiek prieš Antrąjį pasaulinį karą, tiek po jo. Tačiau į akis krinta jau minėtos deklaracijos šeštojo ir septintojo dešimtmečio modernizacijos „populiarinimo“ leidiniuose apie naujo tipo būstus, „neturinčius pavyzdžių nei praeityje, nei užsienyje“, kurios akivaizdžiai nebuvo pagrįstos.

Dar vienas ir, ko gero, esminis „pasiškolinimas“ buvo pats industrializuotos statybos metodo perėmimas iš užsienio.

³⁶ Le Corbusier, 2004, p. 51.

³⁷ F. Vitas, J. Baršauskas, op. cit., p. 46.

Kaip nurodo A. Forty³⁸ ir M. Drémaitė, industrinis surenkamųjų gelžbetonio blokų statymo metodas, vadinamoji „Camus“ sistema, buvo perimta iš Prancūzijos, kur po Antrojo pasaulinio karo industriniu būdu buvo atstatomi nuo karo nukentėję miestai. Pagal šią sistemą statyti gyvenamieji namai Prancūzijoje beveik nesiskyrė nuo pirmųjų chruščiovinių „moderniosios architektūros“ pavyzdžių³⁹. Tačiau reikia pažymėti, kad, nors technologiniai sprendimai, ilgainiui tapę visos sovietinės modernizacijos archetipiniu vaizdu, buvo net ne perinterpretuoti, o tiesiogiai perimti iš Vakarų, nei apie šios sistemos perėmimą iš Prancūzijos, nei apie gerosios patirties tiesioginį adaptavimą plačiajai visuomenei skirtuose leidiniuose ir straipsniuose nerasime nė užuominos.

Kitas nuo šeštojo dešimtmečio pabaigos Sovietų Sąjungoje visuotinai taikytas ir iš Vakarų Europos tarpukario modernistų „pasiskolintas“ konceptas – butas egzistenciniam minimumui. Idėja pristatyta 1929 m. Frankfurte vykusiame antrajame CIAM kongrese. Žymiausi to meto architektai modernistai (Le Corbusier, Ernstas May, Walteris Gropius ir kiti) pristatė minimalaus būsto koncepciją, kuri ne tik turėjo minimalios kvadratūros būste užtikrinti maksimalų funkcionalumą, bet ir kartu atspindėti naują architektūros, valstybinės iniciatyvos ir sociologijos dermę. Pristatyta pozicija, kad maži (bet itin racionaliai suplanuoti) butai yra pakankami, nes didžioji dalis kasdieninių buitės darbų ir šeimos gyvenimo veiklų „iškeliamą“ už būsto ribų – tai turėjo užtikrinti išplėtota darželių, maitinimo įstaigų, visuomeninių

centrų etc. infrastruktūra, kurią užtikrinti turėtų valstybė. Trys pamatinės sąlygos būsto egzistenciniam minimumui įgyvendinti, kongrese pristatytos Le Corbusier, buvo standartizacija, industrializacija ir teilorizacija⁴⁰. Visi šie principai buvo įgyvendinti 1926–1929 m. statant Ernsto May projektuotą socialinių būstų kvartalą Frankfurte. Mažos kvadratūros (iki 50 m²) butai pasižymėjo racionaliai suplanuotomis erdvėmis, integruotais baldais bei tobulai teilorizmo (tai yra racionalaus darbų organizavimo ir baldų išdėstymo pagal konvejerinės gamybos principą) idėjas atspindinčiomis virtuvėmis (arch. Grete Schütte-Lihotzky), ilgainiui tapusiomis naujos buitės simboliu ir bendrinio pavadinimu „Frankfurto virtuvė“. Gyvenamiesiems namams statyti buvo panaudotos industriniu būdu pagamintos gelžbetonio konstrukcijos. Šie novatoriški principai, iš esmės persvarstantys gero būsto kriterijus, tapo ne tik antrosios CIAM konferencijos, bet ir visos naujosios, socialiai atsakingos architektūros simboliais.

Būsto egzistenciniam minimumui idėja vėl buvo „atrasta“ šeštojo dešimtmečio pabaigoje, N. Chruščiovo masinės urbanizacijos kampanijos metu, ir griežtai įtvirtinta nuo 1958 m. įsigaliojusiomis Statybos normomis ir taisyklėmis, neleidusiomis nukrypti nuo „minimalizmo kurso“. Taisyklėmis naujai statomuose butuose leidžiamas sienų aukštis – 2,5 m, virtuvės plotas – 4,5–6 m², minimalus miegamųjų plotas – 6–8 m² etc.⁴¹ Buvo ne tik nuosekliai įgyvendinama CIAM akcentuota standartizacijos ir industrializacijos programa (Lietu-

³⁸ A. Forty, 2005, p. 34.

³⁹ M. Drémaitė, 2012, p. 159.

⁴⁰ E. Mumford, 2000, p. 27–44.

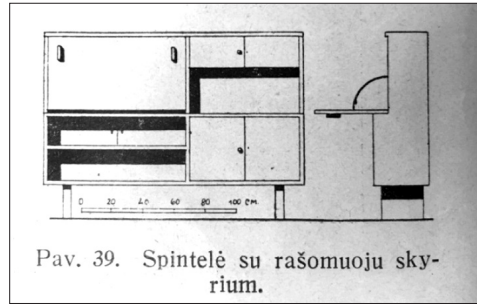
⁴¹ Строительные нормы и правила, II-B.10-58, Жилые здания, Москва, 1958.

voje du dešimtmečius masinei daugiabučių statybai buvo naudojamos tik dvi standartizuotos daugiabučių serijos – 1-318 ir 1-464), bet ir plėtojama socialinė, buitinė, kultūrinė infrastruktūra, turėjusi perkelti dalį kasdieninio gyvenimo už buto sienų. Buities institucionalizavimo simboliu galėtų būti 1966 m. įsteigiama LSSR buitinio gyventojų aptarnavimo ministerija, rodanti kokybinį lūžį ir buities tapimą „industrine liaudies ūkio šaka“. Pasak ministerijos planavimo skyriaus viršininko A. Minkevičiaus, šis buities institucionalizavimas buvo „šuoelis, kokio nesame žengę“⁴². Tačiau, nors antrosios CIAM konferencijos postulatai buvo įgyvendinami gana nuosekliai, Sovietų Sąjungoje statyti minimalūs būstai nepasiekė maksimalaus patogumo ir funkcionalumo, kaip buvo Frankfurto virtuvės atveju. Lietuvoje septintojo dešimtmečio pradžioje paklausus į naujuosius 1-318 serijos namus įsikrausčiusių naujakurių nuomonės apie virtuves paaiškėjo, kad „virtuvėse įrengus statybinius baldus nebelieka vietos šaldytuvui. Turintieji šaldytuvus stato juos prieškambarėje arba gyvenamajame kambarėje“⁴³.

Į CIAM suformuluotas idėjas orientavosi tiek tarpukario Lietuvos, tiek sovietmečio modernizmo populiarintojai. Tad nenuostabu, kad viešojoje erdvėje tiek tarpukariu, tiek šeštajame dešimtmetyje neretai pasirodydavo beveik identiškų citatų arba modernizmo pranašumus iliustruojančių pavyzdžių, čia pateikiamas vienas jų.

⁴² A. Minkevičius, „Šuoelis, kokio nesame žengę“, in: *Buitis*, 1969, Nr. 1, p. 1–2.

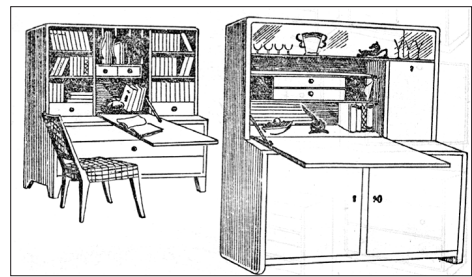
⁴³ Feliksas Vitas, „Lietuvos TSR šiuolaikinių butų interjero funkcionalinis ir erdvinis sprendimas“, daktaro disertacijos projektas lietuvių k., Kaunas, 1965, in: LLMA, f. 772, ap. 1, b. 1, p. 60.

Pav. 39. Spintelė su rašomuoju skyriumi.

Spintelė su atlenkiamu stalu.

(*Miesto gyvenamieji namai, 1933 m., p. 52*)

Spinta knygomis arba indauja su spintele, kurios atidarytos durys atstoja rašomąjį stalą.

(*Šeimininkės vadovas, 1958 m., p. 17*)

Naujo tipo, „minimaliems“, daug mažesniems ir žemesniems, butams reikėjo naujų, mažesnių, lengvesnių baldų. Tad tarpukariu Vakarų Europoje lygia greta su minimalaus būsto koncepcija buvo projektuojami naujo tipo baldai – transformuojami, daugiafunkciai (sofa-lova, stalaspinta etc.), įmontuojami. Dizainerių siekiamybė buvo maži, lengvi, pigūs baldai. Būtent tokių baldų pavyzdžiai buvo pristatomi Lietuvos visuomenei ir ketvirtajame, ir šeštajame dešimtmečiuose. Įsižiūrėjus į pateiktus „spintelės-rašomojo stalo“ projektus, panašumas – akivaizdus. Skirtumas tik tas, kad savo leidinyje V. Švipas nurodo beveik tris dešimtis užsienio (daugiausia vokiškų) šaltinių, pristatančių tiek būsto

egzistenciniam minimumui idėją, tiek naujo tipo baldų koncepciją. Pateikiant šeštojo dešimtmečio iliustraciją, jokių nuorodų į užsienį nėra.

Akivaizdžiausias skirtumas, kalbant apie pirmųjų modernizmo šauklių idėjų perėmimą ir pritaikymą Lietuvoje, buvo tai, kad tarpukariu viešojoje erdvėje stengtasi labai aiškiai pabrėžti orientaciją į Vakarų. Deklaruojamas siekis Lietuvoje sukurti vakarietišką, modernaus gyvenimo modelį, pritaikant modernios, higieniškos, estetiškos buities pavyzdį. Užsienyje išsilavinimą įgiję Lietuvos inteligentijos atstovai savo modernios buities projekcijas iliustruodavo užsienio pavyzdžiais. Sovietmečiu septintajame dešimtmetyje viešojoje erdvėje, nors dažnai operuota identiškais terminais, ignoruota vakarietiška modernizacijos prigimtis. Buities modernizacija plačiosioms masėms pristatyta kaip sovietinis „išradimas“, tik Sovietų Sąjungai būdinga rūpinimosi darbo liaudimi išraiška.

2. Idėjų sklaida ir skeleidėjai

Asmenybių ir institucijų vaidmuo tarpukariu

Visuomenės informavimas, vertybinių akcentų išryškinimas, nuomonės formavimas buvo neatsiejami nuo „naujos krypties“ gyvenimo būdo, atsispindinčio architektūriniuose sprendimuose.

Tarpukariu plačių visuomenės sluoksnių ir architektūros politiką formuojančio elito simpatija tradiciniams architektūriniais bei estetiniams gyvenamosios erdvės formavimo sprendimams gana ryškiai disonavo su modernizacijos entuziastų mintimis. „Mūrinės Lietuvos programoje“, kurioje formuotos ne tiek „plytinės“,

kiek modernios Lietuvos programinės gairės, toks visuomenės santūrumas ir skepticizmas modernizmo idėjoms įvardijamas kaip „nelemtas psichologinis nusiteikimas“⁴⁴, kuriam įveikti „turi būti varoma plati propaganda. Propaganda yra būtina, nes reikia palaužti tą psichologinį daugumos gyventojų nusistatymą. <...> Propagandą turėtų varyti Žemės ūkio Rūmai, Prekybos, Pramonės ir amatų rūmai, savivaldybės, apskričių inžinieriai, statybos technikai, ir t. t. Į propagandos darbą ypatingai turėtų būti įtraukta visa Lietuvos spauda. Be to, propagandos reikalui reikėtų leisti ir specialius leidinius (knygas, brošiūras). Miestų statybai ir iš viso butų kultūrai kelti reikėtų leisti atskirus leidinius, o eventualiai ir atskirą žurnalą.“⁴⁵ Ši citata aiškiai įrodo, kad tarpukariu buvo suvokta koordinuotos modernizacijos idėjų sklaidos būtinybė, apimanti visą viešųjų ryšių priemonių spektrą – nuo valstybės institucijų įsitraukimo iki masinės žiniasklaidos.

Nors tarpukariu valstybės institucijos į „propagandos varymą“ tokiu mastu, kaip tai buvo padaryta sovietinės modernizacijos metais, neįsitraukė, tam tikrų tokio proceso apraiškų galima fiksuoti. Viena pirmųjų „institucinių iniciatyvų“ buvo žurnalo „Statybos menas ir technika“ leidyba. Tai pirmasis specializuotas leidinys statybų klausimais, ėjęs 1922–1923 m. Žurnalą inicijavo naujai įsteigtas Lietuvos atstatymo komisariatas, kuris buvo tiesiogiai atsakingas už Lietuvos architektūros politikos formavimą. Pirmajame žurnalo numeryje pažymima, kad „šiuo leidiniu

⁴⁴ Mūrinės statybos ugdymo planas, Kaunas, 1938, p. 7, 8.

⁴⁵ Ibid., p. 90.

Lietuvos atstatymo komisariatas stengiasi sueiti į kuo anksčiausią kontaktą su tauta, pateikiant statybininkui žinių apie naujus statybos uždavinius ir tikslus ir duodant patarimus statybos srity patiemis atsistatydinantiems savininkams. <...> mes toli gražu negalime džiaugtis palikta rusų architektūra, todėl reikėtų supažindinti [lietuvių] su naujo pobūdžio statyba⁴⁶.

„Kontaktas su tauta, kurią reikia supažindinti su naujo pobūdžio statyba“, yra pamatiniai šios citatos dėmenys. Pagrindinė už statybas, projektavimą ir apskritai naujo požiūrio į architektūrą įdiegimą atsakinga institucija neabejotinai suvokė, kad reikia ne tik projektuoti „pavyzdinius“ gyvenamuosius namus, bet ir, juos pristatant, funkcionalizmo ir racionalizmo pranašumus parodyti visuomenei.

Kitas pavyzdys – 1930 m. pedagogės, namų ūkio tvarkybos specialistės Bronės Švipaitės išleista knyga „Pažvelgęs į namus šeiminingę pažinsi“⁴⁷. Leidinys šiam straipsniui unikalus keliais aspektais. Visų pirma tai buvo Vakarų modernistų požiūrio į buitį, kurioje svarbiausia švara, higiena ir funkcionalumas, atspindys. Kita esminė detalė – kad ši leidinį inicijavo (finansavo) Žemės ūkio rūmai, būtent viena iš tų institucijų, kurios, anot „Mūrinės Lietuvos plano“ kūrėjų, turėtų būti atsakingos už modernizacijos propagavimą⁴⁸. Galiausiai

⁴⁶ Adolfas Kelermileris, „Prakalba“, in: *Statybos menas ir technika*, 1922, Nr. 1, p. 3.

⁴⁷ Bronė Švipaitė, *Pažvelgęs į namus šeiminingę pažinsi*, Kaunas, 1930.

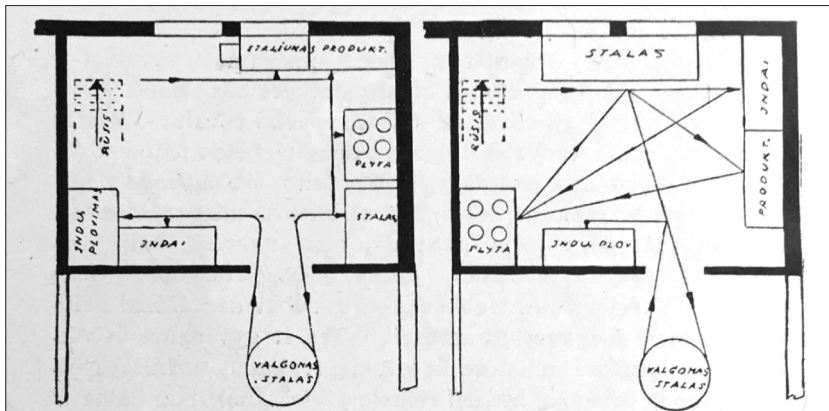
⁴⁸ Ko gero, viena aktyviausiai modernizaciją populiarinusių valstybės institucijų. Tiesa, modernizacijos skatinimas buvo nukreiptas ne tiesiogiai į šiame straipsnyje aptariamą objektą, bet į kaimo aktualijas. Tačiau tiek čia minimas leidinys, tiek 1927–1938 m. leista „Ūkininko knygynelio“ serija, kurios dalis buvo 1936 m. išleista Vlodo Švipo redaguota knyga „Kaimo statybos“

reikia pažymėti, kad knyga buvo išleista 18 tūkstančių egzempliorių tiražu kaip nemokamas „Ūkininko patarėjo“ priedas, tai yra tikrai atitiko „plačiai varomos propagandos“ kriterijų.

Bet vis dėlto, kalbant apie buities modernizacijos kampaniją tarpukariu, ryškėja ne tiek institucijų, kiek asmenybių reikšmė. Neabejotinai viena ryškiausių – jau minėtas Bauhaus auklėtinis architektas Vladas Švipas. Remdamasis vokišku išsilavinimu ir disponuodamas gausia modernistų teorine medžiaga, savo iniciatyva ir lėšomis jis išleido tarpukariu vienintelį profesionalų leidinį, skirtą būtent miesto statybų modernizavimui, „Miesto gyvenamieji namai“ (1933), parengė ne vieną publikaciją ir leidinį regionų statybos modernizavimo klausimais, aktyviai prisidėjo prie „mūrinės Lietuvos plano“ kūrimo ir itin aktyviai bendradarbiavo spaudoje, nuolat akcentuodamas pagrindinius modernizmo postulatus – tvarką, švarą, higieną, funkcionalumą, estetinį grynumą. Iš gausių jo parengtų publikacijų čia trumpai norėtųsi paminėti vieną – leidinyje „Nami ir svečiuose“⁴⁹ (1938) paskelbtas jo straipsnis „Gero buto privalumai“. Jame pabrėžiamas buto funkcionalumas, kaip esminė gero ir gražaus būsto kategorija, pristatomos buities organizavimo industrializuotais teilorizmo metodais ir būsto egzistenciniam minimumui koncepcijos, atkartojant Frankfurto virtuvės modelį. Akcentuojamas patogus baldų išdėsty-

(56 tūkstančių egzempliorių tiražu), buvo orientuoti ir į kaimo gyventojų aplinkos, ir į gyvenimo būdo modernizavimą.

⁴⁹ Vladas Švipas, „Gero buto privalumai“, in: *Nami ir svečiuose*, Kaunas, 1938. Leidinys pristatomas kaip „knyga, pagrįsta naujausiais mokslo ir praktiniais patyrimais ir pritaikinta šių laikų šviesuolėms lietuvišioms šeiminkėms“.

Namie ir svečiuose, Kaunas, 1938, p.16

mas, ypač virtuvėje, vadovaujantis gamyklos, kaip iki mažiausių detalių apgalvotos funkcinės erdvės, analogu. Šias mintis iliustruoja „geros“ ir „blogos“ virtuvės planas, rodantis būtinumą racionalizuoti erdvės planavimą, kad būtų sutaupytas šeiminkės „nueitas kelias“ ruošiant maistą.

Aptarti šią publikaciją ir pateikti iliustraciją pasirinkta neatsitiktinai. Visų pirma, tai chrestomatinis tarpukario modernizacijos idėjos propagavimo pavyzdys – akcentuojantis modernizacijos „praktinius privalumus“, bet nepretenduojantis į conceptualias būsto ir sociokultūrinių procesų projekcijas. Kalbant apie iliustraciją, įdomu tai, kad ta pati buities racionalizavimo schema buvo pateikta aštuoneriais metais anksčiau publikuotoje autoriaus sesers B. Švipaitės jau minėtoje knygoje „Pažvelgęs į namus šeiminkę pažinsi“. Nėra duomenų, leidžiančių įvardyti „pirminį“ schemas autorių, tačiau tai detalė, atskleidžianti ne tik asmenybių, bet ir jų bendros veiklos modernizacijos „populiarinimo“ kampanijos metu reikšmę. Ir nors brolis buvo žinomesnė figūra už seserį, B. Švipaitė ir jos vaidmuo modernizacijos

„propagandoje“ taip pat vertas bent trumpo aptarimo.

Bronė Švipaitė išsilavinimą įgijo užsienyje – Laekeno (Belgija) aukštajame namų ūkio institute ir Coetligono (Prancūzija) namų ruošos mokykloje⁵⁰, nuo 1930 m. naujai įkurtoje Dotnuvos žemės ūkio akademijos Namų ūkio sekcijoje (fakulteto atitiktumu) vedė „namų tvarkos“ ir „skalbimo“ paskaitas. Šios mokymo programos įkūrimas yra neabejotinai reikšmingas įvykis šio tyrimo kontekste, nes, kaip pažymėjo akademijos rektorius, vėliau tapęs švietimo ministru, profesorius Juozas Tonkūnas, „Akademijos Namų ūkio sekcijos uždavinys – paveikti mūsų krašto kultūros progresą per moteris“⁵¹. Be to, B. Švipaitės vaidmuo modernizuojant buitį neabejotinai išryškėjo, kai ji dirbo radijo lektore.

1926 m. įsteigus Kauno radiofoną ir iš laikinosios sostinės pradėjus transliuoti lietuviškas radijo laidas bei paskaitas,

⁵⁰ Žemės ūkio akademijos pirmojo dešimtmčio apyskaita: 1924–1934, Žemės ūkio akademijos leidinys, Kaunas, 1934, p. 116.

⁵¹ Juozas Tonkūnas, „Ž.Ū. akademijos jaunos dienos“, in: *Lietuvos studentas*, 1931, Nr. 10, p. 1.

buities klausimai netrukus buvo įtraukti į laidų tinklę. Per radiją buvo transliuojamos įvairios paskaitos ir paskaitų ciklai buities tematika. B. Švipaitės vesta buities modernizacijos ir racionalizacijos „populiarinimo“ laida „Namų tvarka“ buvo viena iš jų. Tačiau tokio pobūdžio radijo paskaitų buvo ne viena – radijo žurnalas „Namai ir moteris“ (P. Narutavičienė, O. Mašiotienė), technologizacijai ir elektrifikacijai skatinti skirtas laidų ciklas „Elektra ir gyvenimas“, paskaita „Virtuvės įrengimas mūsų sąlygose, švaros palaikymas gaminant valgius“ (E. Starkienė) etc.⁵² Ko gero, vienas reikšmingiausių modernizacijos idėjos sklaidos radijo projektų buvo menotyrininkės, išsilavinimą įgijusios Vokietijoje, vokiečių formalisto menotyrininko H. Wolffino mokinės, aktyvios visuomenininkės, Kauno meno mokyklos dėstytojos Halinos Kairiūkštytės-Jacynienės 1927–1931 m. skaitytas paskaitų ciklas „Moderniškas namų ir buto įrengimas“⁵³. Šio paskaitų ciklo rankraštis su autorės pastabomis yra išlikęs ir saugomas Lietuvos literatūros ir meno archyve. Šiam radijo paskaitų ciklui, kaip ir visai tarpukario viešajai retorikai modernizacijos skatinimo klausimu, būdingas praktinis požiūris į modernizacijos idėjų recipavimą, akcentuojant minimalistinę estetiką, racionalų būsto planavimą, švaros ir higienos principus. Konceptualesnių, pamatinių modernizacijos svarstymų ar radikalesnės didaktikos nebuvo ir, ko gero, negalėjo

⁵² Radijo laidų programos skelbtos periodiniuose leidiniuose *2000 metrų* (nuo 1928 m.), *Bangos* (nuo 1932 m.).

⁵³ Kairiūkštytės-Jacynienės Halinos radijo paskaitų rankraštis „Moderniškas namų ir buto įrengimas, 1927–1931“, in: Lietuvos literatūros ir meno archyvas (toliau – LLMA), f. 397, ap. 1, b. 31, l. 1–56.

būti, nes, kaip pažymėjo H. Kairiūkštytė-Jacynienė, „nedaug, žinoma, yra mūsų krašte žmonių, kurie galėtų pasistatyti sau užsienio pavyzdžiu moderniškus namus, įrengti sau butą taip, kad jame kiekvienas kambarys, kiekvienas daiktas būtų dabartinė žodžio prasme gražus ir pritaikytas mailoniam, patogiam ir sveikam gyvenimui. Tai yra, žinoma, idealas“⁵⁴.

Kad kasdieninės erdvės modernizavimas taptų ne tik intelektualų grupelės iniciatyva, bet ir konceptuali judėjimu, modernizmo idėjas puoselėjantys visuomenininkai ne kartą kėlė mintį, jog „buto įrengimo ir, bendrai buto įrengimo klausimams gvildinti, Lietuvoje reiktų leisti nors vieną žurnalą“⁵⁵. Tačiau specializuoto, išskirtinai į būsto interjero ir įrengimo klausimus orientuoto, leidinio išleista taip ir nebuvo. Tačiau tai nereiškia, kad periodika nebuvo tapusi reikšminga viešųjų ryšių kampanijos dalimi. Beveik visi anksčiau išvardyti autoriai (Švipas, Švipaitė, Starkienė, Kairiūkštytė-Jacynienė ir čia dėl ribotos straipsnio apimties neaptarti architektai, menotyrininkai, visuomenininkai) aktyviai reikšėsi ir periodinėje spaudoje. Tiek oficialią valstybės ar savivaldybės poziciją perteikiančiuose („Savivaldybė“, „Lietuvos aidas“), tiek specializuotam skaitytojų ratui skirtuose („Statybos menas ir technika“, „Technika“, „Naujoji Vaidilutė“, „Moteris“, „Amatininkas“, „Namų savininkų žinios“), tiek populiariuose, į platesnę auditoriją orientuotuose leidiniuose („Bangos“, „Naujas žodis“, „Kultūra“ etc.).

Galima fiksuoti, kad modernizmo idėjų sklaidos kampanija tarpukariu vyko ir buvo gana įvairiapusiška, pradedant vals-

⁵⁴ Halina Jacynienė, „Namų ir butų įrengimo estetika“, in: *Naujas žodis*, 1928, Nr. 23–24, p. 8.

⁵⁵ V. Švipas, op. cit., p. 49.

tybės institucijų inicijuotais projektais, besiformuojančiais modernaus gyvenimo propagavimo židiniais akademinio ir instituciniu lygmenimis (to pavyzdys – Žemės ūkio rūmų bei Dotnuvos žemės ūkio akademijos veikla), baigiant asmeninės iniciatyvos išraiškomis. Tačiau būtent specializuoto leidinio, inicijuoto konkrečios organizacijos, draugijos ar institucijos, nebuvimas leidžia daryti išvadą, kad būsto ir buities modernizacijos skatinimo kampanija tarpukariu buvo paremta išskirtinių asmenybių motyvacija, išsilavinimu, visuomeniškumu bei vertybinėmis orientacijomis ir pavienių institucijų angažuotumu. Tačiau apie sistemingą valstybės politiką kalbėti nėra pagrindo.

Valstybinis prioritetasis sovietmečiu

Tarpukariu galima fiksuoti kur kas svarbesnį asmenybių ir pavienių institucijų vaidmenį buities modernizacijos procesu skatinimo kampanijoje, o šeštojo ir septintojo dešimtmečių viešųjų ryšių kampanija, orientuota į buities modernizavimą, buvo nepalyginti platesnio masto, institucionalizuota valstybinė iniciatyva ir prioritetasis, be to, turinti ryškų ideologinį užtaisą ir kur kas tiesmukesnę ugdomąją misiją. Komunistų partijos programose ne kartą atkartotos deklaracijos apie darbo žmonių ugdymą ir auklėjimą. Tai puikiai atskleidžia citata iš 1961 m. komunistų partijos programos: „Svarbiausiu dalyku ideologiniame darbe partija laiko auklėti visus darbo žmones, kad jie būtų didžiai idėjiškai atsidaavę komunizmui, komunistiškai žiūrėtų į darbą ir visuomeninį ūkį, visiškai įveikti buržuazinių pažiūrų ir papročių atgyvenas, visapusiškai harmoningai vystyti asmenybę. <...> Naujas žmogus formuo-

jasi <...> veikiamas partijos, valstybės ir visuomeninių organizacijų visos auklėjamojo darbo sistemos, kurioje svarbus vaidmuo priklauso spaudai, radijui, kinui ir televizijai.“⁵⁶

Gyvenamoji erdvė ir butis buvo sfera, kurioje daugiausia reikėjo dirbti siekiant „įveikti buržuazinių pažiūrų ir papročių atgyvenas“. Komunistų partijoje išdėstytas mintis beveik pažodžiui atkartoją viešojoje erdvėje itin aktyviai reiškęsi architektai F. Vitas ir J. Baršauskas, teigdami, kad „keliamas uždavinys auklėti naują žmogų. <...> Atitinkamai pertvarkytuose šiuolaikiniuose butuose gyvens komunistinės visuomenės nariai. Todėl juose turi atsispindėti naujosios visuomenės poreikiai“⁵⁷. Auklėjimo ir ugdymo per gyvenamą erdvę, butį, architektūrą leitmotyvas septintajame dešimtmetyje viešojoje erdvėje atsikartodavo nuolatos – „[a]rchitektai ir statybininkai turi statyti miestus ir kurti įrenginius, kurie darys įtaką komunistinės visuomenės žmogaus formavimuisi. Dėl to namai turi būti patogūs ir gražūs, be įmantrumo, išvystytas aptarnavimo tinklas turi užtikrinti žmogui maksimumą laiko poilsui, pramogoms ir sportui“⁵⁸.

Ko gero, būdingiausias pavyzdys, atskleidžiantis buities vaidmenį propagandos sistemoje, buvo Valstybinės politinės ir mokslinės literatūros leidykloje parengtų leidinių „asortimentas“. Šioje leidykloje parengiama tokia „politinė ir mokslinė“ literatūra, orientuota į naujos architektūros ir buities propagavimą: „Šeiminkės vadovas“ (1957), „Daugiabutis gyvenamas na-

⁵⁶ *Tarybų Sąjungos komunistų partijos programa*, Vilnius, 1961, p. 94.

⁵⁷ F. Vitas, J. Baršauskas, op. cit., p. 42–48.

⁵⁸ Ateities miestas kuriamas šiandien, in: *Statyba ir architektūra*, 1964, Nr. 9, p. 7.

mas“ (1958), „Kaip naudotis buitinais su-
skystintų dujų prietaisais“ (1959), „Mūsų
butas“ (1959), „Buto remontas“ (1960),
„Skalbimas gali būti nesunkus darbas“
(1961), „Gyvenamųjų namų statybos klausi-
simai“ (1962). Šioje leidykloje 1961 m.
išleista Olego Kuprino knyga „Buitis – ne
privatus reikalas“⁵⁹ bene geriausiai iliustruoja pasikeitusį buities ir politikos santykį. Nebeliko skirties tarp „viešo“ ir „privataus“. Visi gyvenimo aspektai – pradedant darbu, baigiant buitimi, turėjo reprezentuoti tą pačią politinę, socialinę ir kultūrinę doktriną.

Kita paveiki propagandos, kaip buities modernizavimo skatinimo, priemonė buvo kinas, kuris ne veltui ideologiškai buvo traktuojamas kaip svarbiausias iš menų. Chrestomatinis pavyzdys būtų 1967 m. V. Starošo ir G. Skvarnavičiaus sukurtas filmas „Tokių nereikia“⁶⁰, kuriame nedviprasmiškai nurodoma, kaip reikia gyventi mieste ir kaip organizuoti buitį gyvenant naujo tipo daugiabučiuose. Griežtai pasmerkiami skalbinių balkonuose džiaus-tytojai ir burokėlių lysvių po tipinių penkiaaukščių balkonais augintojai. Tačiau šis filmas toli gražu nebuvo vienintelis „auklėjamosios kinematografijos“ pavyzdys. Kino žurnalas „Tarybų Lietuva“ – taip pat puikus buities modernizavimo per vizualųjį meną pavyzdys. Ši „auklėjimo“ priemonė aktyviai buvo imta naudoti iš karto po 1955 m., paskelbus nutarimą dėl nesainkingumų pašalinimo, – satyriniuose siužetuose griežtai kritikuojami pertekliniai papuošimai geležinkeliečių namuose ir

⁵⁹ Olegas Kuprinas, *Buitis – ne privatus reikalas*, Vilnius, 1961.

⁶⁰ Filmą „Tokių nereikia“, Lietuvos centrinio valstybės archyvo kolekcijos numeris VX, ap. 01, apskaitos vnt. Nr. 1169/35.

kaip opozicija jiems rodomi „moderniški“ namai Dzeržinskio gatvėje⁶¹.

Taip pat būtina paminėti nuo 1958⁶² m. leistą žurnalą „Statyba ir architektūra“. Tai buvo tarpukariu Lietuvos atstatymo komitariato iniciatyva leisto „Statybos menas ir technika“ atitikmuo. Tik tarpukarinis informacinis leidinys gyvavo keletą metų, o jo sovietinis atitikmuo, leidžiamas LSSR Ministrų Tarybos Valstybinio statybos ir architektūros reikalų komiteto iniciatyva, gyvavo visą sovietinį laikotarpį (ir dar ilgiau). Tai rodo, kad socialistinės modernizacijos kampanijos metu buvo daugiau politinės valios ir užsibrėžimo išlaikyti oficialią leidinį kaip vieną esminių modernizacijos propagavimo priemonių.

Šioje straipsnio dalyje aptartos idėjų sklaidos priemonės nepretenduoja į baigtinį sąrašą, tuo labiau kad suregistruoti visus leidinius, publikacijas ir viešosios retorikos pavyzdžius ir nebuvo šio straipsnio tikslas. Pateikti pavyzdžiai iliustruoja bendrąsias modernizacijų programų idėjų sklaidos tendencijas, kurios turėjo tiesioginę įtaką formuojant visuomenės nuostatas ir pozicijas dėl modernizacijos. Svarbu buvo identifikuoti pagrindinius modernizacijos kampanijų iniciatorius, priemones ir vertybines orientacijas.

Išvados

Vertybiniai modernizacijos kampanijų orientyrai tarpukario ir sovietinėje Lietu-

⁶¹ Kino žurnalas „Tarybų Lietuva“, 1955, Nr. 15, [prieiga internetui], in: <<http://www.e-kinas.lt/objektas/kinas/0355/tarybu-lietuva-nr-15>>, [2017-10-16].

⁶² Įdomus datų „sutapimas“ – politiškai ir ideologiškai angažuotas leidinys, skirtas architektūros klausimams, pradedamas leisti tais pačiais metais, kuriais priimamos Statybos normos ir taisyklės, žymėjusios ryškų kokybinį, kiekybinį, estetinį lūžį tiek architektūroje, tiek formuojant gyvenamąją erdvę.

voje turėjo tiek panašumų, tiek skirtumų. Paradoksalus panašumas – orientacija į Vakarus. Tarpukario Lietuvoje ši orientacija buvo suvokta kaip priemonė įsiliesti į europietišką kontekstą, prisistatyti kaip vakarietiškomis valstybėmis. Sovietinės modernizacijos kontekste orientacija į Vakarus atspindėjo šaltojo karo filosofiją – „pavyti ir aplenkti“. Masinė naujo tipo būstų statyba turėjo įrodyti socialistinės santvarkos pranašumą, kuriantį gerovės valstybę, ir atspindėti valstybės rūpinimąsi savo piliečiais. Tačiau abiem atvejais būsto modernizacija buvo traktuojama kaip tarptautinės politikos priemonė.

Pagrindinis vertybinės orientacijos sistemų skirtumas atsispindi programiniuose dokumentuose. Tarpukario Lietuvoje vakarietiška, ypač vokiška, „geroji praktika“ buvo cituojama beveik pažodžiui. O sovietinė modernizacijos kampanija, nors remdamasi Vakarų Europos tarpukario modernistų retorika, socialinių architektūros turinį, dėmesį žmogiškajam veiksmui pateikia kaip Sovietų Sąjungos unikalios socialinės politikos rezultatą.

Tarpukario Lietuvoje modernizmą skatino pavienės institucijos, tokie siekiai atspindėjo konkrečių asmenų asmeninėse nuostose, išsilavinime, vertybinėse orientacijose ir visuomeninėje veikloje. Sovietmečiu modernizacijos skatinimas tampa nebe individų ar pavienių institucijų veiklos lauku, o valstybinio intereso. Buities ir būsto modernizacijos gairės įtraukiamos į programinius dokumentus,

kuriamas išsitas tinklas valstybės institucijų, atsakingų už projektavimą, gamybą, statybą, buities procesų industrializaciją. Sovietinėje retorikoje modernizacijos idėjos akcentai perdėliojami iš grynai praktinės utilitarinės ir estetinės perspektyvos į sociologinę – naujas gyvenimas, nauji būtai, naujas gyvenimo modelis etc.

Vienas esminių šių dviejų modernizacijos skatinimo programų skirtumų – jų rezultatai. Tarpukario modernizmo propagotojai turėjo įtikinti visuomenę tarptautinio modernizmo ir funkcionalizmo pranašumais, palyginti su kitomis lygia greta egzistavusiomis tendencijomis (tautinio stiliaus paieškomis, istoristinių formų citavimu etc.). Kaip pažymėjo V. Švipas, „mikrolygmenyje“ – privačia iniciatyva naujai statomų gyvenamųjų namų kontekste – tokį pokytį tarpukariu galima fiksuoti, tačiau, pasak H. Kairiūkštytės-Jacynienės, modernaus būsto koncepcijos įgyvendinimas nuo namo statybos iki jo įrengimo buvo prabanga, kurią sau leisti galėjo nedaugelis. Kalbant apie plataus masto visuomeninius projektus ir valstybinius prioritetus (per kuriuos Vakarų Europoje ryškiausiai atsiskleidė modernizmo, kaip socialiai atsakingos krypties orientacija), modernizmas netapo dominuojančia paradigma.

Sovietmečio modernizavimo programa, priešingai, neturėjo įrodinėti savo pranašumų. Ji tapo valstybinio prioritetu ir nekvestionuojama konstanta, o inovacijos gyvenamojoje aplinkoje pasidarė masiniu reiškiniu, orientuotu į mases, o ne išskirtinius projektus.

BIBLIOGRAFIJA

Drėmaitė M., 2006 – Marija Drėmaitė, „Pigiau, daugiau, greičiau. Masinė gyvenamoji statyba ir modernizmo kanonai“, in: *Naujas židinys-Aidai*, 2006, Nr. 8, p. 321–328.

Drėmaitė M., 2012 – Marija Drėmaitė, „Masinė gyvenamoji architektūra“, in: *Architektūra sovietinėje Lietuvoje* (autorių kolektyvas), Vilnius, 2012, p. 157–184.

Forty A., 2005 – Adrian Forty, „Cold War Concrete“, in: *Constructed Happiness – Domestic Environment in the Cold War Era*, Tallinn, 2005.

Garlaitė J., 2013 – Justina Garlaitė, Ankstyvojo socialistinio modernizmo daugiabučių namų architektūra Lietuvoje: įpaveldinimo galimybės: VDU magistro darbas, Kaunas, 2013.

Giddens A., 1990 – Anthony Giddens, *The Consequences of Modernity*, London, 1990.

Kančienė J., 1988 – Jolita Kančienė, „Racionalizmas Kauno tarpukario laikotarpio gyvenamuosiuose namuose (1818–1940)“, in: *Lietuvos TSR architektūros klausimai*, 1988, Nr. 9, 1 sąsiuvinis, p. 106–122.

Kuodys M., 2012 – Modestas Kuodys, „Diskusijos apie butų nuomą Kaune XX a. 4 dešimtmecio Lietuvos spaudoje“, in: *Kauno istorijos metraštis*, 2012, Nr. 12, p. 65–91.

Mikučianis V., 2001 – Vladislovas Mikučianis, *Norėjau dirbti Lietuvoje*, Vilnius, 2001.

Mulevičiūtė J., 2001 – Jolita Mulevičiūtė, *Modernizmo link: dailės gyvenimas Lietuvos Respublikoje 1918–1940*, Kaunas, 2001.

Mumford E., 2000 – Eric Mumford, *The CIAM Discourse on Urbanism*, Cambridge, 2000.

Petrulis V., 2009 – Vaidas Petrulius, „Architektūros politika 1918–1940, nuo reprezentacijos iki socialinio teisingumo“, in: *Urbanistika ir architektūra*, 2009, t. 33, Nr. 2.

Petrulis V., 2015 – Vaidas Petrulius, „Didysis tarpukario Lietuvos architektūrinis naratyvas: tarp tautiškumo ir modernumo“, in: *Lietuvos tarpukario architektūrinis palikimas: materialumo ir nematerialumo dermė: mokslo monografija / Rasa Bertašiūtė, Vilma Karvelytė-Balbierienė, Arvydas Pakštalis, Vaidas Petrulius, Kastytis Rudokas [sudarytojas Vaidas Petrulius]*, Kaunas, 2015, p. 56–120.

Preišgalavičienė L., 2016 – Lina Preišgalavičienė, *Lietuvos tarpukario interjerai, 1918–1940*, Kaunas, 2016.

Šatavičiūtė L., 2011 – Lijana Šatavičiūtė, „Modernaus būsto idėja tarpukario Lietuvoje: tarp funkcionalizmo ir tautinio romantizmo“, in: *Menotyra*, 2011, t. 18, Nr. 4, p. 275–290.

TO COMPARE THE (UN)COMPARABLE: HOUSING MODERNIZATION CAMPAIGNS IN LITHUANIA DURING THE INTERWAR AND SOVIET PERIODS – THE VALUE SYSTEM AND PUBLIC RELATIONS PROGRAM

Regina Lakačauskaitė-Kaminskienė

S u m m a r y

In this study, housing modernization campaigns of the interwar and Soviet periods are examined through the declared value system and public relations programs. The interwar period and the Soviet period were absolutely opposite in terms of politics, ideology, economy and many other aspects. But in talking about the modernization campaign of housing and the everyday life, we can find many surprising similarities. The aim of this study is to examine the fundamental similarities and differences of the two modernization campaigns. We can state that the aesthetic and functional values were exactly the

same during both of the campaigns, the main two differences being that during the interwar period, the campaign was geared toward Western culture as a way of integration. In the case of the Soviet period, the idea of modernization, as a Western “product,” was rejected. The second main difference can be seen regarding the state’s involvement in the campaign of public modernization: during the interwar period, the state’s participation was less important than that of the private initiatives; on the other hand, during the Soviet period, the role of the state became crucial.

*Įteikta 2017 10 16
Parengta skelbti 2017 11 23*